

Fra fattig til rik

I-hjelpen i 1998: Norge tjente 3,9 milliarder kroner på lave priser på u-landsvarer

Av Håvard Vaggen Malvik

Framtiden i våre hendes forskningsinstitutt

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG.....	3
1. INNLEDNING.....	4
1.2. PROBLEMSTILLING.....	4
1.3. METODE.....	4
1.4. BEGRENSNINGER VED METODEN.....	6
2. AVSTANDEN MELLOM NORD OG SØR.....	7
2.1. AVSTANDEN ØKER.....	7
2.2. WTO OG MAI.....	7
2.3. UTVIKLING I U-HJELP.....	8
2.4. GJELDSUTVIKLING.....	9
2.5. UTVIKLING I INTERNASJONALE RÅVAREPRISER.....	10
3. I-HJELPEN 1994.....	13
4. I-HJELPEN 1995.....	15
5. I-HJELPEN 1996.....	17
6. I-HJELPEN 1997.....	19
7. I-HJELPEN 1998.....	21
8. I-HJELPEN SETT I EN STØRRE SAMMENHENG.....	23
8.1. SAMHANDEL MED U-LAND.....	24
9. "FAIR TRADE" I EUROPA.....	25
9.1. MAX HAVELAAR NORGE.....	26
LITTERATURLISTE.....	28
VEDLEGG.....	30

Rapporten er godkjent av Framtiden i våre hendes forskningsinstitutt (FIFI) og finansiert av Norad. Ansvarlig redaktør: Tor Traasdahl

Sammendrag

Rapporten beskriver hvor mye penger Norge sparer per år p.g.a. fallet i prisene på jordbruksprodukter, råvarer og tekovarer fra u-land sammenlignet med 1980. Det Norge sparer, blir i rapporten omtalt som "i-hjelp". Undersøkelsen omfatter 30 vareslag hvorav ca 10 utelukkende importeres fra u-land.

I-hjelpen i 1998 var på 3,9 mrd. kroner. Det tilsvarer 874 kroner per nordmann eller ca 1940 kroner per husholdning.

De største bidragsyterne til i-hjelpen i 1998 var klær med 1244 mill. kroner, aluminiumoksid med 1 mrd. kroner, kaffe med 760 mill. kroner og nikkelmatte med 187 mill. kroner. Til sammen står disse varegruppene for 82 prosent av Norges i-hjelp i 1998.

Burma fortsetter å være en viktig handelspartner i tropisk trevirke. Det ble direkteimportert skåret tropisk tømmer for 2,3 mill. kroner i 1998. Dette tilsvarer 7,3 prosent av samlet import.

Norsk i-hjelp i perioden 1994 til 1998 tilsvarer samlet bruttonasjonalinntekt (BNI) for et land som Mali. Eller mer enn BNI for landene Burundi, Niger, Eritrea og Gambia til sammen.

Siste fem år har Norge nå spart hhv. 4,2, 4,1, 4,5, 4,2 og 3,9 mrd. kroner på lavere priser på typiske u-landsvarer. Det blir 20,8 mrd. kroner til sammen. I sammen periode har det norske bistandsbudsjettet vært på 8,0 i 1994, 7,9 i 1995, 8,4 i 1996, 9,3 i 1997 og 9,97 mrd. kroner i 1998. Det blir 43,7 mrd. kroner til sammen. Det betyr at nesten halvparten av det vi i de siste årene har sendt fra oss som u-hjelp, har vi tatt tilbake som i-hjelp i form av lavere priser på typiske u-landsvarer.

Norges handel med u-land ble i fjor redusert med 2,121 mrd. kroner, eller 7,2 prosent i forhold til året før. 1998 ble dermed det første året hvor handelen med u-land ble redusert siden 1994 (målt i løpende priser).

Ellers viser rapporten at mens bruttonasjonalinntekt (BNI) nå har økt hvert år siden 1994 i OECD-landene, bruker OECD-landene i samme periode stadig mindre av BNI på u-hjelp. Det betyr at jo rikere de rike landene blir, detso mindre ser de ut til å være villige til å gi til verdens fattige land.

Tidligere år har denne nedgangen i u-hjelpsmidler i stor grad blitt oppveiet av økte private investeringer til utviklingsland. Men denne trenden ble også snudd i 1997. Den samlede pengestrømmen fra i-land til u-land ble redusert med 11 prosent i forhold til 1996, en utvikling som har fortsatt i 1998.

Gjeldssituasjonen forverrer seg også. For hver amerikanske dollar som går til u-land i form av bistand, betaler u-landene hele 13 dollar tilbake i form av gjeld (!). Dette spriket forverrer seg også nå fra år til år. I 1996 var det på 9 dollar, i 1997 12 dollar.

1. Innledning

Rapportens hovedidé er å skape offentlig debatt om hvordan importører og forbrukere i Norge faktisk tjener penger på lave - og fallende - priser på varer fra u-land.

De rike landene - og ikke minst Norge - gir betydelige summer i u-hjelp til den fattige verden hvert år. Det mange ikke er klar over, er at det også går store verdistrømmer motsatt vei - i form av såkalt "i-hjelp". I motsetning til u-hjelpen, som er godt synlig gjennom bistandsbudsjettet, er i-hjelpen godt skjult. De fattige landenes i-hjelp til de rike består bl.a. i:

- Varebistand: U-land eksporterer varene sine til underpris.
- Finansbistand: U-land tilbakebetaler lån inngått av korruperte og illegitime regimer.
- Ekspertbistand: Gjennom utvelgende innvandringspolitikk slipper ferdig utdannet og høyt kvalifisert arbeidskraft fra u-land inn i den rike verden.
- Miljøbistand: I-land kan gratis skade miljøet også i u-land gjennom langtransporterte forurensninger.

I FIVH-rapport nr. 1/93 anslo John Hille størrelsesordenen på hele den norske i-hjelpen. Hille konkluderte med at i-hjelpen i 1992 lå på ca 27 milliarder kroner. Av dette utgjorde varebistanden 3,3 mrd. kroner (Hille 1993). Senere har Steinar Johannessen i FIVH-rapport nr 1/96 sett på varebistanden for årene 1994 og 1995. Han konkluderte med at varebistanden i 1994 var på 4,3 mrd. kroner, mens varebistanden i 1995 (jan- okt) var på 3,6 mrd. kroner (Johannessen 1996). FIVH-rapport nr. 3 1997, skrevet av Håvard Vaggen Malvik, konkluderte med at varebistanden i 1995 var på 4,0 mrd. og at den i 1996 var på 4,5 mrd (Malvik 1997). Mens FIVH- rapport nr. 3 1998 (Malvik 1998) konkluderte med at i-hjelpen i 1997 var på 3,7 milliarder kroner.

Varebistanden defineres her som det Norge sparer per år p.g.a. fallet i prisene på jordbruksprodukter, råvarer og tekovarer fra u-land, sammenlignet med prisnivået i 1980. Denne summen er altså en funksjon av både volumendring og prisendring per volumenhet over tid. Varebistanden vil for enkelhets skyld heretter bli omtalt som "i-hjelp".

Målet med rapporten er å forsøke å beregne gevinstene for Norge for årene 1994 til 1998 av at importprisene på varer vi importerer fra utviklingsland har falt i pris sammenlignet med referanseåret 1980. Samtidig får vi et bilde av hvor stor "i-hjelpen" var i 1998 og hvilken retning den utvikler seg i forhold til tidligere år.

1.2. Problemstilling

Vi vil se hvorvidt "i-hjelpen", slik den er definert overfor, har økt i 1998 sammenlignet med de fire foregående årene.

1.3. Metode

Undersøkelsen bygger på importstatistikk publisert av Statistisk sentralbyrå (SSB). Hovedkilden er NOS Utenrikshandel. Her finnes det opplysninger om importmengde, verdi og importens fordeling på opphavsland for de enkelte vareslag. I tillegg er det innhentet supplerende opplysninger fra SSB.

Vi har i likhet med de foregående rapportene valgt 1980 som referanseår. Det er to grunner til det - ut over hensynet til sammenlignbarhet: For det første var råvareprisene i 1980 veldig lik gjennomsnittsprisen i perioden 1960 til 1980 (egentlig ca 5 prosent høyere). For det andre var 1980 det siste året da prisene nådde opp i gjennomsnittet for denne perioden.

Vi bruker Statistisk Sentralbyrå sin definisjon for u-land. De definerer u-land per januar 1998 slik: Kroatia, Slovenia, Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Rest-Jugoslavia og Malta, Afrika unntatt Sør-Afrika, Asia unntatt Japan, Nord- og Sør-Amerika unntatt USA, Canada og Grønland, Oceania unntatt Australia og New Zealand (SSB 1998a).

Realprisutviklingen for u-landsvarene er målt ved å sammenholde prisutviklingen for de enkelte varene med prisindeksen for førstegangsomsetning innenlands. Varer til førstegangsomsetning i Norge var i gjennomsnitt 81 prosent høyere i 1991 enn i 1980. Prisindeksen var i 1994 steget til 1,84. For årene etter 1995 bruker SSB 1981 som basisår for førstegangsomsetningen innenlands. Prisindeksen i 1980 var 90 og indeksen for 1998 framkommer slik:

$$\text{Prisindeksen for 1998 når basisåret er 1980} = \frac{172,7 \times 100}{90}$$

Dette betyr at prisindeksen for førstegangsomsetningen innenlands, med 1980 som basisår, var 1,92 i 1998. Noe som betyr at prisindeksen er uforandret siden 1997. Disse indekstallene kan fortelle om prisene på varer fra u-land har steget mindre siden 1980 enn indeksen for førstegangsomsetningen. I såfall har de reelt sett fra norsk synspunkt blitt billigere. Har prisene steget mer, har de blitt dyrere (det første er negativt for u-land, det siste er positivt).

Prisene på råvarer og jordbruksprodukter vil i tabellene bli oppgitt per mengdeenhet (som regel kg). Tekstilvarer, klær og skotøy er imidlertid en så sammensatte grupper at prisen er oppgitt som indekstall for hele varegruppen. Disse indekstallene bygger på kjeding av indekser for periodene 1980-87 (NOS 1987), 1987-88 (NOS 1988) og 1988-98 (SSB 1999a). Dette er gjort fordi SSB i 1988 skiftet basisår fra 1980 til 1988. Det betyr at basisår for disse varegruppene i dag er 1988. For 1987-88 er det ikke publisert særskilte indekstall for vevnader og golvbelegg; her er det antatt at prisendringen fra 1987-88 tilsvarte gjennomsnittet for alle tekstilvarer (Garn, stoffer og varer av tekstilmateriale)¹.

Norges gevinst eller tap på prisutviklingen overfor u-land er regnet ut på følgende måte for de to ulike priskategoriene:

For varer med pristall (råvarer og jordbruksprodukter):

$$i_1 = ((f_1 * f_2) - (f_3)) * f_4 * f_5$$

i_1 = I-hjelp for varegruppe j

f_1 = gjennomsnittspris på en enhet av varegruppen j for 1980

f_2 = prisindeks for norsk innenlands førstegangsomsetning av varegruppen j i år t hvor 1980 er basisår (1998 = 1,92)

f_3 = løpende gjennomsnittspris for varegruppen j i år t

f_4 = samlet norsk importmengde av varegruppen j i år t

f_5 = andelen av total norsk import av en varegruppe j som har sin opprinnelse i u-land.

¹ Kjedningen av indeksen foregår slik: Indeks for 1998 multipliseres med indeks for 1987, som igjen multipliseres med indeks for 1988 dividert på indeks for 1987.

For varer med indekstall (tekstilvarer, klær og skotøy):

$$i_2 = ((p_1 * p_3 / p_2) - p_1) * p_4$$

i_2 = I-hjelp for varegruppen j

p_1 = samlet norsk importverdi for varegruppen j i år t

p_2 = prisindeks for varegruppen etter SITC-3

p_3 = prisindeks for norsk innenlands førstegangsomsetning av varegruppen j i år t hvor 1980 er basisår (1998 = 1,92)

p_4 = andelen av total norsk import av en varegruppen j som har sin opprinnelse i u-land.

1.4. Begrensninger ved metoden

Opplysninger om priser, importmengde og u-landenes andel av importen vil bli oppført i egne tabeller for beregning av disse landenes tap eller eventuelle gevinst på prisutviklingen siden 1980. Men tallet for u-landenes andel av importen stemmer ikke alltid overens med opplysningene i handelsstatistikken. Grunnen er at deler av importen av u-landsvarer kommer til Norge via andre i-land. For eksempel er det tilfellet for te, sukker, kakao og tinn. For disse varene har prisutviklingen internasjonalt, det vil si hvor mye u-land faktisk får betalt, vært omtrent den samme som for importprisene til Norge. Vi antar m.a.o. at prisetallet ikke skyldes rasjonaliseringer eller mindre fortjenester i mellomledet². I tabellene er likevel direkte importprosent for de aktuelle varegruppene oppgitt for 1998, mens indirekte importprosent fra u-land (den vi bruker i utregningene) vil stå i parentes.

Det kan innvendes at den regnemåten som brukes i denne rapporten, ikke alltid beviser at u-landene får mindre betalt per enhet for sin eksport. Et mye brukt eksempel er tekovarer. Økt markedsandel fra u-land på tekovarer kan skyldes langvarig underbetaling i forhold til varer fra i-land. Dette kan igjen ha ført til at gjennomsnittsprisen på Norges import automatisk har blitt trukket nedover. Så selv om en økende del av tekovarene kommer fra u-land, kan det likevel sies at u-land gir betydelig i-hjelp gjennom å senke norske levekostnader.

Det er ikke mulig å sammenligne prisutviklingen for absolutt alle varer som Norge importerer fra u-land. For å gjøre denne typen sammenligninger er vi avhengige av at:

- 1) tall for de aktuelle varene framkommer i NOS utenrikshandel eller andre publikasjoner fra SSB for både 1980 og 1997,
- 2) at varene for sammensatte grupper, dvs teko og sko, finnes oppgitt i prisindekser for varegrupper i "Månedstatistikk over utenrikshandelen".

De varene vi har tatt med i denne rapporten, står for ca 90 prosent av importen av råvarer, jordbruksprodukter og teko-varer Norge har fra u-land. Noen av de produktene som ikke er tatt med, er produkter vi i meget liten grad importerte fra Sør i 1980, som f.eks ferskt kjøtt og blomster. Dermed dukker en ny svakhet med rapporten opp; importens sammensetning endrer seg over tid.

² Denne antagelsen er begrunnet med følgende kildehenvisning i den første rapporten om i-hjelpen: Nortrade nr 1, 1992, "Konkurransen skjerpes for u-land" (Hille 1993).

2. Avstanden mellom Nord og Sør

2.1. Avstanden øker

I 1998-versjonen av "UNDP Human Development Report" ble søkelyset satt på forbruk og menneskelig utvikling. Her kommer det fram at den 20 prosent rikeste delen av verdens befolkning nå står for 86 prosent av de samlede utgifter til forbruk og at de 20 prosent fattigste bare står for 1,3 prosent. Forskjellene mellom verdens rike og verdens fattige har også økt de senere år. De fattigste 20 prosent av verdens mennesker har nå en andel på usle 1,1 prosent av all inntekt i verden, ned fra 1,4 prosent i 1991 og 2,3 prosent i 1960. Mens forholdet mellom inntektene til de rikeste 20 prosentene og de fattigste 20 prosentene steg fra 30:1 i 1960, til 61:1 i 1991 og til 78:1 i 1994.

Tall fra FNs jordbruksorganisasjon (FAO) viser at antallet sultne mennesker i verden øker. Mens 822 millioner mennesker var kronisk underernært i perioden 1990 til 1992, var dette tallet økt til 828 millioner i perioden 1994-1996. Antall sultne har økt mest i Afrika. I alt 210 millioner mennesker er der karakterisert som kronisk underernært (FAO fact 1998).

2.2. WTO og MAI

Den multilaterale investeringsavtalen (MAI) ble omtalt i fjorårets rapport. MAI er en internasjonal avtale som de 29 OECD-landene nå forhandler fram, og som de fleste andre av verdens land vil bli tvunget til å slutte seg til, dersom de ønsker utenlandske investeringer. MAI-forhandlingene ble løftet ut av WTO-systemet etter at sentrale u-land avviste den på WTOs første ministerkonferanse høsten 1996 (i Singapore).

MAI-forhandlingene fikk rusk i maskineriet på vårparten og strandet høsten 1998. Dette skyldes først og fremst motstand fra Frankrike på det kulturelle området. Den franske statsministeren Lionel Jospin, har til den franske avisa "L'Humanité" bl.a. uttalt at Frankrike «ikke vil godta en MAI-avtale dersom våre unntak på det kulturelle området møter motstand, dersom det blir tolerert å oppnå konkurransefordeler ved å senke miljø- og sosialstandarder, eller hvis lover som gjelder utenfor eget territorium, blir legitime» (Klassekampen 04.09.1998).

Den franske statsministerens utsagn begrunnes i bekymring for at fransk språk og kultur skal stille svakere i forhold til påvirkning fra kommersiell amerikansk massekultur med en MAI-avtale (Klassekampen 04.09.1998). Andre forhold som har stått i veien for en MAI-avtale, har vært europeiske innvendinger mot det føderale systemet i USA og gyldigheten av amerikanske lover utenfor landets grenser. Betydelig motstand fra en lang rekke NGOer – med miljøbevegelsen i spissen har også vært avgjørende. Med sine internett-kampamjer ble motstand mot MAI-avtalen i løpet av vinteren 1998 reist i en lang rekke sentrale land både i Nord og i Sør. At byer i USA som f.eks San Francisco erklærte seg som MAI-frie soner, har også bidratt.

WTO/GATT feiret sitt 50-årsjubileum på WTO sin andre ministerkonferanse i Genève i fjor (20. mai). Neste milepæl i WTO-forhandlingene er den såkalte Milenium-runden som etter planen skal ta til etter at den tredje ministerkonferansen er avholdt i desember 1999. Mye tyder på at forhandlingene vil fortsette på premisser lagt etter Uruguay-runden: Fortsatt nedbygging av tollmurer i både Nord og Sør på områder som landbruk og tjenester, samt nye

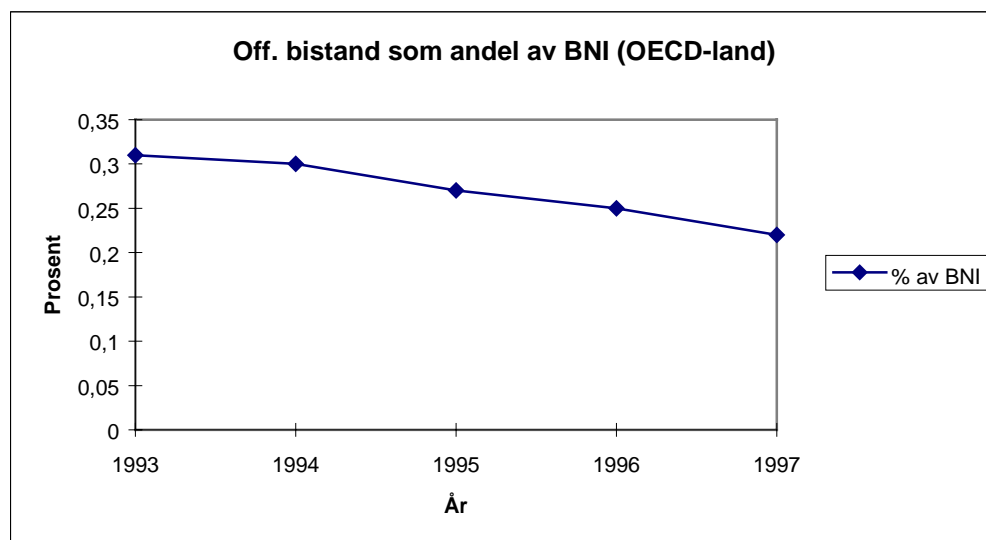
reguleringer på “intellektuelle rettigheter”. I Sør jobbes det imidlertid med en motstrategi: Ingen ny forhandlingsrunde før koneskvensene av Uruguay-runden er kartlagt og vurdert – og før de verste urimelighetene er rettet opp (Ny Tid 1999).

“We are now at the end of the first phase of the preparations for the Ministerial Meeting which has essentially been one of issue clarification. The second phase, from February to July, will centre on specific proposals from WTO Members. This process has the challenging task of preparing recommendations to Ministers about the work programme that will take the WTO into the new millennium. We are already committed to negotiations in important areas such as services, agriculture, and aspects of intellectual property. And there is now a growing consensus in favour of a substantial and ambitious multilateral Round, though it should be said that not all countries – especially not all developing countries - are guided by the same vision.”

Renato Ruggiero, General-direktør, WTO, Brussel, 18.02 1999.

2.3. Utvikling i u-hjelp

Tall fra OECD viser at OECD's offentlige utgifter til utviklingshjelp i 1997 var på om lag 47,6 milliarder dollar. For OECD som helhet utgjorde dette 0,22 prosent av medlemslandenes samlede bruttonasjonalinntekt (BNI), mot 0,25 prosent i 1996. I 1970 vedtok FN at utviklingshjelpen burde utgjøre 0,7 prosent av BNI. De skandinaviske landene oppnådde dette målet i løpet av 1970-tallet. I 1997 var det kun Danmark, Norge, Nederland og Sverige som oppfylte dette kriteriet. G-7 landene er de som har redusert sin u-hjelp mest de siste årene.

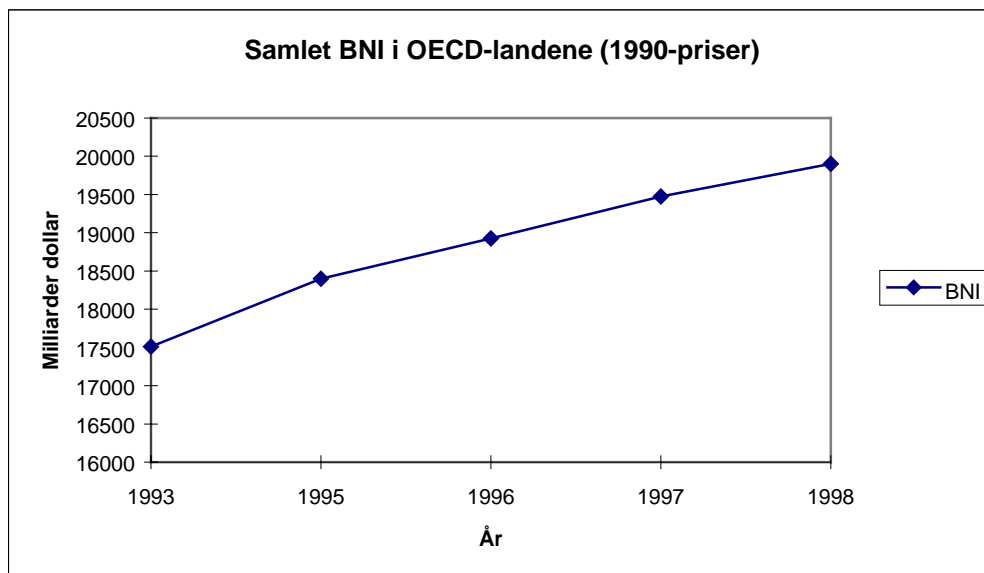

Kilde: Ukens statistikk nr. 3, 1999

De rike landenes samlede u-hjelp har blitt gradevis redusert gjennom hele 1990-tallet. Tidligere år har imidlertid denne nedgangen i stor grad blitt oppveiet av økte private investeringer til utviklingsland. Men også denne trenden ble snudd i 1997. Den samlede pengestrømmen fra i-land til u-land ble redusert med 11 prosent i forhold til 1996. I følge OECD har denne nedgangen økt i løpet av 1998 (OECD 1998).

Samtidig blir OECD-landene rikere for hvert år som går. OECDs bruttonasjonalinntekt (BNI) økte fra 18 924,2 mrd. dollar i 1996 til 19 476,1 mrd. kroner i 1997, og videre til 19 901,5 mrd. dollar i 1998 (målt i faste 1990-priser). Det betyr at jo rikere de rike landene blir, jo mindre ser de ut til å være villige til å gi til verdens fattige land.

Kilde: OECD 1999.

Figuren viser at OECD-landene har hatt en stabil vekst i BNI på 1990-tallet.

2.4. Gjeldsutvikling

Verdensbankens rapport "Global Development Finance 1999", viser at de positive tendensene i de fattige lands gjeldssituasjon på begynnelsen av 1990-tallet, nå er dramatisk endret. Mellom 1993 og 1995 var det en netto overføring av kapital til afrikanske land. I løpet av 1997 og 1998 fikk i stedet IMF tilbakebetalt 1 mrd. dollar fra Afrika (\$643 mill. i 1997 og \$390 mill. i 1998). Det står fram som et lite paradoks at IMF samtidig brukte betydelige summer på å hjelpe asiatiske økonomier i den såkalte "Asia-krise".

Den samme rapporten viser også at for hver amerikanske dollar som går til u-land i form av bistand, betaler u-landene hele 13 dollar tilbake i form av gjeld (!). Dette spriket forverrer seg også nå fra år til år. I 1996 var det på 9 dollar, i 1997 12 dollar. Dette spriket er imidlertid minst i Afrika sør for Sahara. For hver dollar disse landene mottar i bistand, tar kreditorene 1,41 dollar. Men også her går utviklingen i gal retning. F.eks tok kreditorene i 1997 1,36 dollar.

I 1998 klarte u-landene og betale tilbake mer gjeld enn de tok opp i nye lån. På tross av dette økte Sørs totale gjeldsbyrde – fra 2320 mrd. dollar i 1997 til 2470 mrd. dollar i 1998. Selv om afrikanske land innbetalte 3,5 mrd. dollar mer enn de lånte, økte gjeldsbyrden med 3 prosent – til 226 mrd. dollar (GDF 1999).

Sagt om “ Global Development Finance 1999”:

The report presents new information about the scale of the debt crisis. Aid is falling. Commodity prices have plunged. The IMF has extracted a billion dollars in two years from Africa. Total debt continues to rise, despite ever-increasing payments. And the developing world now spends \$13 on debt repayment for every \$1 it receives in grants. [...] This report should set alarm bells ringing in Washington, London, Bonn and Tokyo. If finance ministers and officials respond to this emergency call by radically upgrading their ambitions for a deal on debt at the Cologne G8 summit in June, this report will have served an important purpose.

Jubilee 2000 Coalition, 09.04.1999

2.5. Utvikling i internasjonale råvarepriser

FNs jordbruksorganisasjon, FAO, utarbeider hvert år en oversikt over forhold som påvirker verdensmarkedene for jordbruksprodukter, fisk og skogprodukter. Den ser spesielt på hendelser som påvirker eksport- og import-utviklingen til u-landene og oppsummerer situasjonen for hver enkelt varegruppe. Vi ser er kun på internasjonale jordbruksprodukter, ikke på andre råvarer (metaller) og tekstiler etc.

1997-98 rapporten (FAO 1998) viser at vareindeksen på eksport av jordbruksprodukter økte med 7 prosent i 1997, etter at indeksen hadde falt med 10 prosent i 1996. Mest gledelig var at indeksen for u-landene økte med 13 prosent. Hovedårsaken var økte priser på tropiske drikkevarer.

Men selv om eksportprisene på jordbruksprodukter nå igjen stiger, er gjennomsnittsindeksen for årene 1994-97 fremdeles 37 prosent lavere enn indeksen for 1980-84. Fallet var størst i perioden 1980 til 1989, hvor indeksen i gjennomsnitt falt med 3,9 prosent årlig. Fra 1990 fram til 1997 har indeksen gjennomsnittlig økt med 0,65 prosent årlig. Men det er enda langt igjen til det nivået råvareprisene var på for 20 år siden.

Vi skal som i fjorårets rapport se nærmere på produksjonsstørrelse, hvilke land som produserer mest, eksporterer og importerer mest, og på prisutviklingen av noen av de mest typiske u-landsråvarene.

Ris

Verdensproduksjonen av ris satte i 1997 ny rekord på 571 mill. tonn. Det var en økning på 2 millioner tonn fra 1996. Største produsent er Kina med 198 mill. tonn eller 34,7 prosent av verdensproduksjonen. Deretter følger India med 123 mill. tonn, Indonesia med 49 og Bangladesh med 28. Bare 3,2 prosent eller 18,3 millioner tonn ris ble i 1997 eksportert. Største eksportør var Thailand, foran Vietnam, USA og Pakistan. Største importører av ris er også u-land: Iran, Brasil, Indonesia og Saudi-Arabia. Eksportprisen på ris viste en nedadgående trend i 1997 og “The FAO Rice Export Price Index” (1982-84 = 100) ble redusert med 7 prosent fra 1996 til 1997 (FAO 1998).

Sukker

Sukker kan dyrkes under svært varierende klimatiske forhold og produseres i hele 120 land. Verdensproduksjonen var i 1997 123 mill. tonn. EU er verdens største sukkerprodusent med 18,2 mill. tonn. Deretter følger Brasil med 15,3, India med 13 og Kina med 7. 28,7 prosent av den globale sukkerproduksjonen ble i 1996 eksportert (35,3 mill. tonn). De største eksportørene er Brasil, Thailand, Australia, EU og Kuba. I alt eksporterer ca 50 u-land sukker.

For flere av dem er sukker en av de viktigste handelsvarene. Prisen på sukker falt med 9,7 prosent i 1996 i forhold til året før. Prisene fortsatte å synke i 1997 (FAO 1998).

Kaffe

Verdens kaffeproduksjon anslås av "Best Investment - Daily Coffee Newsletter" i 1998/99 til å være 107,5 millioner sekker³, altså 14 prosent mer enn hva det reviderte produksjonstallet for 1997/98. De fem største produsentlandene er Brasil, Colombia, Indonesia, Vietnam og Mexico. Brasil alene står for 33 prosent av den globale produksjonen og vil i 1998/99 produsere 36,6 millioner sekker kaffe, deretter følger Colombia (12,5 millioner sekker), Indonesia (6,8 mill. sekker) Vietnam (6,3 mill. sekker) og Mexico (4,95 mill. sekker). 75 prosent av verdensproduksjonen vil i 1998/99 bli eksportert. Brasil er også største eksportør med 18,5 mill. sekker kaffe (Best Investments 1999).

Kakao

Verdensproduksjonen av kakao var i 1997 på 2,8 millioner tonn. Det er en økning på 11,5 prosent i forhold til 1996. Største produsentland er Elfenbenskysten med 1,5 mill. tonn eller 41 prosent av verdensproduksjonen. Deretter følger Ghana med 370 000 tonn, Indonesia med 350 000 tonn og Brasil med 180 000 tonn. Ca 75 prosent av verdens kakaoproduksjon blir eksportert. Største eksportører er Elfenbenskysten, foran Ghana, Indonesia og Nigeria. Prisen på kakao økte med 1,5 prosent i 1996 i forhold til 1995. Prisøkningen fortsatte i 1997 (11 prosent) (FAO 1998).

Te

I 1996 ble det produsert 2,581 millioner tonn te på verdensbasis. Største produsenter er India med 800 000 tonn eller 29 prosent av verdensproduksjonen. Deretter følger Kina (558 000 tonn) foran Sri Lanka (265 000 tonn) og Kenya (218 000 tonn). Vel 40 prosent av verdens teproduksjon blir eksportert. Største eksportører er Sri Lanka og Kenya, foran Kina og India. Prisen på de aller fleste tesorter økte i 1996 i forhold til året før. Prisøkningen fortsatte i 1997 (FAO 1998).

Tobakk

Tobakk er en annen typisk u-landsråvare. Verdensproduksjonen ble redusert fra 7,143 millioner tonn i 1997 til 6,155 millioner tonn i 1998. Kina er største produsent og stod i 1998 for 37 prosent av verdensproduksjonen. USA var nest største produsent med 10 prosent. Deretter følger India, Brasil, Tyrkia og Zimbabwe. 31 prosent av verdensproduksjonen blir eksportert. Største eksportør er Brasil, foran USA, Zimbabwe, Tyrkia og Malawi (FAS 1999).

Bananer

Bananer er den mest spiste frukt i verden. 12,027 millioner tonn bananer ble produsert i 1997, en økning på 5,3 prosent i forhold til 1996. I følge FAO er det bare u-land som eksporterer bananer. Foreløpige tall for 1997 viser at Ecuador er største eksportør med 4,550 millioner tonn i 1997. Deretter følger Costa Rica (1,940), Colombia (1,491) og Filipinene (1,255). EU importerer mest bananer (3,4 mill. tonn), USA følger deretter (3,3 mill. tonn). Denne appetitten på bananer kan være med å forklare "banankrigen" som vinteren 1999 har toppet seg mellom USA og EU. Det var i 1997 en svak prisoppgang på bananer (FAO 1998).

---

³ En kaffesekk veier 60 kg.

Naturgummi

I 1997 kom verdensproduksjonen av naturgummi opp i 6,520 millioner tonn. Dette var en økning på 2,8 prosent i fra 1996. Største produsenter er Thailand, Indonesia og Malaysia. Til sammen står disse landene for 74 prosent av verdensproduksjonen. 77 prosent av verdensproduksjonen blir eksportert. Ikke uventet er det de samme landene som eksporterer mest. I følge International Natural Rubber Organization sank prisene på naturgummi i 1997 med 16,7 prosent i forhold til 1996 (FAO 1998).

Bomull

Bomull dyrkes i over 90 land, 75 av dem er u-land. Verdensproduksjonen av bomull vil i 1998/99 bli på 18,5 millioner tonn - en reduksjon på ca 1,7 millioner tonn siden 1997/98. 80 prosent av verdensproduksjonen kommer fra Kina, USA, India, Uzbekistan, Turkmenistan og Pakistan. Ca 1/3 av verdensproduksjonen blir eksportert. Handelen i 1998/99 er beregnet til 5,2 millioner tonn, det laveste siden 1993/94 (ICAC 1999). De største eksportørene er USA, Uzbekistan, Pakistan og Australia. Bomullens andel av verdensmarkedet for fibre har sunket de seneste årene og syntetiske fibre står nå for 51 prosent av verdensmarkedet, bomull står nå for 46 prosent, mens ull står for 3 prosent. Verdens forbruk av bomull er forøvrig fordoblet siden 1960.

3. I-hjelpen 1994

Før vi beregner Norges gevinst på lave priser på u-landsvarer for året 1998, rekapitulerer vi tallene fra 1994, 1995, 1996 og 1997:

Tab. 3a: Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1994.

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,84	Importpris 1994	Samlet norsk import 1994	U-lands- Andel	I-hjelp
		Kr. pr. kg.		Tonn	Prosent	Mill kr.
RIS	2,98	5,48	4,37	14 445	47	8
SUKKER	3,28	6,04	2,50	177 314	(26)	163
MELASSE	0,72	1,32	0,52	40 229	100	32
KAFFE	22,70	41,77	19,42	44 765	(100)	1000
KAKAO						
-bønner	18,16	33,41	11,15	2 535	(100)	56
-smør	33,16	61,01	34,01	3 401	(100)	119
-annet	15,33	28,21	13,61	2 071	(100)	30
TE	51,82	95,35	83,22	922	(100)	11
PEPPER	14,49	26,66	27,67	650	(100)	-1
TOBAKK	19,64	36,14	34,21	42 62	48	4
SOYABØNNER	1,50	2,76	1,75	220 493	26	58
TROPISKE						
PLANTEOLJER ⁴	3,91	7,19	4,66	18 458	(100)	45
FRISK FRUKT						
-bananer	2,69	4,95	4,43	59 498	(100)	31
-appelsiner	2,60	4,78	4,25	37 548	30	6
-mandariner	4,31	7,93	6,07	18 948	53	19
-epler	3,41	6,27	5,35	38 825	39	14
-pærer	3,28	6,04	5,48	15 663	9	1
-druer	4,44	8,17	9,35	21 378	24	-6
-annen frukt + nøtter ⁵	(10,17)	(18,71)	(12,36)	30 469	17	-
KONSERVERT FRUKT ⁶	(5,28)	(9,72)	(9,74)	19 639	36	-
FRUKTSAFT	7,01	12,90	9,18	25 358	37	35
NATURGUMMI	7,02	12,92	11,79	613	(100)	1
TROPISK TØMMER ⁷						
-skåret	2,70	4,97	5,51	5 472	(100)	-3
-kryssfiner	2,72	5,00	4,75	6 683	(100)	2
TINN	79,16	145,65	40,73	582	(100)	61
NIKKELMATTE	18,34	33,75	24,62	144 503	24	317
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,04	1,31	1 720 504	71	892
MANGANMALM	0,34	0,63	0,72	674 952	46	-28
FOSFAT	0,34	0,63	0,39	624 821	28	42
SJØSALT	0,18	0,33	0,29	250 468	39	4
BARIUMSULFAT	0,36	0,66	0,49	102 803	99	17
SUM⁸						2 930

Kilde: NOS 1994.

I-hjelpen fra jordbruksprodukter og råvarer var i 1994 2,9 mrd. kroner. De tre viktigste varene for Norge målt i importverdi, er kaffe, aluminiumoksid og nikkelmatte. Til sammen utgjorde

⁴ Jordnøttolje, palmeolje, palmekjerneolje og kokosolje.

⁵ Varegruppene er for sammensatte til at pristall lar seg sammenligne.

⁶ Op.cit. ⁵.

⁷ Priser i kroner per kubikkmeter (kbm), mengder i kbm.

⁸ Endringen fra år til år som summen av ytterste kolonne i tabellen kan avvike noe fra forskjellen mellom totalsummene (nest ytterste kolonne) på grunn av små forandringer i varelista.

disse tre varene ca 57 prosent av den samlede i-hjelp i 1994. Kaffe alene ga akkurat 1 mrd. kroner i i-hjelp og stod for 34 prosent av den samlede i-hjelpen.

Tab. 3b: Prisutviklingen for tekstil og skotøy i perioden 1980 - 1994

Varegruppe	SITC-3	Prisindeks 1994 (1980=100)	184/ Indeks	Samlet norsk import 1994 Mill. kr.	U-lands- andel Prosent	I-hjelp Mill. kr.
KLÆR	841-848	139	1,3237	9 099	0,4	1 178
FOTTØY	851	182	1,0110	1 872	0,26	5
VEVNADER						
-av bomull	652	173	1,0636	550	0,23	8
-syntetiske	653	149	1,2349	420	0,11	11
GOLVBELEGG	659	139	1,3237	505	0,26	43
SUM						1 245

Kilder: NOS 1994, SSB 1995.

I denne kategorien veier klær klart tyngst med 1,2 mrd. kroner. Ved siden av en forholdsvis god prisutvikling (sett fra Sør) på fottøy, vevnader og golvbelegg, er også en forholdsvis lav u-landsandel en medvirkende årsak til at de ikke utgjør mer av i-hjelpen.

Holder vi prisnedgangen på u-landsvarer fra 1980 og fram til og med 1994 adskilt for de to kategoriene jordbruksprodukter/råvarer og tekstil/skotøy, er det i førstnevnte gruppe priset har vært klart størst - ca. 35 prosent, mot 15 prosent i sistnevnte gruppe.

Tab. 3c: I-hjelpen for 1994, summert

SUM 3a						2 930
SUM 3b						1 245
SUM tab. 3a og b						4 175

Til sammen sparte Norge i 1994 nesten 4,2 milliarder kroner på at de u-landsvarene som her er undersøkt, var billigere enn i 1980.

4. I-hjelpen 1995

Tab. 4a: Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1995.

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,87	Importpris 1995	Samlet norsk import 1995	U-lands andel	I-hjelp	Endring 1994-95
		Kr. pr. kg.		Tonn	Prosent	Mill kr.	
RIS	2,98	5,57	4,04	12 292	52	10	2
SUKKER ⁹	3,28	6,13	2,82	160 179	0 (25)	133	-30
MELASSE	0,72	1,35	0,67	63 858	80	35	3
KAFFE	22,70	42,45	24,67	38 491	97 (100)	684	-316
KAKAO							
-bønner	18,16	33,96	11,22	1 213	98 (100)	28	-28
-smør	33,16	62,01	26,91	3 245	0 (100)	114	-5
-annet	15,33	28,67	16,45	1 591	0 (100)	19	-11
TE	51,82	96,90	76,15	984	19 (100)	20	9
PEPPER	14,49	27,10	31,42	637	55	-2	-1
TOBAKK	19,64	36,73	22,59	3 989	36	20	16
SOYABØNNER	1,50	2,81	1,58	297 846	8	29	-29
TROPISKE							
PLANTEOLJER ¹⁰	3,91	7,31	5,25	20 245	47 (100)	42	-3
FRISK FRUKT							
-bananer	2,69	5,03	4,41	59 584	100	37	6
-appelsiner	2,60	4,86	4,94	38 219	44	-1	-7
-mandariner	4,31	8,06	7,03	18 925	50	10	-9
-epler	3,41	6,38	5,51	37 187	33	11	-3
-pærer	3,28	6,13	6,06	13 179	12	0	-1
-druer	4,44	8,30	10,20	18 532	7	-2	4
-annen frukt + nøtter ¹¹	(10,17)	(19,02)	(13,02)	(30 592)	(17)	-	-
KONSERVERT FRUKT ¹²	(5,28)	(9,87)	(11,03)	(26 460)	(22)	-	-
(ananas)	-	-	(5,43)	(5 028)	(99)	-	-
FRUKTSAFT	7,01	13,11	10,43	22 121	46	27	-8
(appelsinsaft) ¹³			(9,26)	(15 141)	(56)	-	-
NATURGUMMI	7,02	13,13	11,15	578	89 (100)	1	0
TROPISK TØMMER ¹⁴							
-skåret	2,70	5,05	9,26	3 388	79 (100)	-14	-11
-kryssfiner	2,72	5,09	6,76	3 230	60 (100)	-5	-7
TINN	79,16	148,03	40,04	771	56 (100)	83	22
NIKKELMATTE	18,34	34,30	33,90	108 126	33	14	-303
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,08	1,58	1 576 786	74	583	-309
MANGANMALM	0,34	0,64	0,61	734 973	22	5	33
KROMMALM	0,33	0,62	0,52	393 358	12	5	-
FOSFAT	0,34	0,64	0,37	604 997	3	5	-37
SJØSALT	0,18	0,34	0,37	692 404	12	-2	-6
BARIUMSULFAT	0,36	0,67	0,32	108 669	92	35	18
SUM¹⁵						1 924	-1011

Kilde: NOS 1995.

⁹ Nesten 100 prosent av sukkeret som kommer til Norge kommer fra i-land. Vi vet imidlertid at mesteparten av sukkeret som kommer fra Storbritannia, Finland, samt enkelte EU-land indirekte kommer fra de vest-indiske øyer. For 1995 utgjorde dette 30 prosent av sukkerimporten. For å være på den sikre siden har vi antatt at 25 prosent av sukkerimporten har sin opprinnelse i u-land.

¹⁰ Op. cit. ⁴.

¹¹ Op. cit. ⁵.

¹² Varegruppene er for sammensatte til at pristall lar seg sammeligne. Ananas er likevel tatt ut av statistikken for å vise betydningen av det mest importerte produktet i varegruppen.

¹³ Appelsinsaft er tatt ut for å vise betydningen av det mest importerte produktet i varegruppen.

¹⁴ Op. cit. ⁷.

¹⁵ Op. cit. ⁸.

I-hjelpen fra jordbruksprodukter og råvarer var i 1995 på 1,9 mrd. kroner. Det er en forbedring for u-landene sammenlignet med 1994 på over 1 mrd. kroner, eller 34 prosent. Dette skyldes i stor grad en sterk prisøkning på tre produkter i kategorien, kaffe, aluminiumoksid og nikkelmatte. Til sammen gir imidlertid kaffe og aluminiumoksid mest i-hjelp i 1995. 66 prosent av i-hjelpen skyldes disse to varene. Prisstigning gjorde samtidig at nikkelmatte ikke utgjorde så mye i-hjelpssammenheng som tidligere år.

Tab. 4b: Prisutviklingen for tekstil og skotøy i perioden 1980 - 1995

Varegruppe	SITC-3	Prisindeks 1995 (1980=100)	187/ Indeks	Samlet norsk import 1995	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1994-95
				Mill. kr.	Prosent	Mill. kr.	
KLÆR	841-848	134	1,3955	8 973	0,58	2058	880
FOTTØY	851	185	1,0108	1 834	0,26	5	0
VEVNADER							
-av bomull	652	170	1,1000	489	0,47	23	15
-syntetiske	653	153	1,2222	418	0,21	20	9
GOLVBELEGG	659	139	1,3453	513	0,22	39	-4
SUM						2 145	900

Kilder: NOS 1995, SSB 1996.

Prisnedgangen på klær spiser imidlertid opp noe av de gevinster vi så blant jordbruksprodukter og råvarer. Men økningen i klærs betydning for i-hjelpen skyldes også at u-landsandelen økte fra 40 prosent i 1994 til 58 prosent i 1995. Klær står i 1995 for 92 prosent av i-hjelpen i denne kategorien. For de andre varegruppene er det bare små endringer.

Tab. 4c: I-hjelpen for 1995, summert

SUM 4a						1 924	-1011
SUM 4b						2 145	900
SUM tab. 4a og b						4 069	-111

I 1995 sparte Norge til sammen over 4 mrd. kroner på billige varer fra u-land sammenlignet med prisene i 1980. Det er en nedgang på 2,6 prosent fra året før.

5. I-hjelpen 1996

Tab. 5a: Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1996

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,90	Importpris 1996	Samlet norsk import 1996	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1995-96
	Kr. pr. kg.			Tonn	Prosent	Mill kr.	
RIS	2,98	5,66	4,31	16 811	54	12	2
SUKKER ¹⁶	3,28	6,23	2,76	481 038	0 (25)	151	18
MELASSE	0,72	1,37	0,73	59 402	68	26	-9
KAFFE	22,70	43,13	19,55	41 594	86 (100)	981	297
KAKAO							
-bønner	18,16	34,50	40,32	1	0 (100)	0	-28
-smør	33,16	63,00	26,12	3 283	0 (100)	121	7
-annet	15,33	29,13	15,58	2 999	1 (100)	41	22
TE	51,82	98,46	67,98	1 212	20 (100)	37	17
PEPPER	14,49	27,53	28,09	909	46 (100)	-1	1
TOBAKK	19,64	37,32	34,86	4 221	40	4	-16
SOYABØNNER	1,50	2,85	1,92	315 456	18	53	24
TROPISKE PLANTEOLJER ¹⁷	3,91	7,43	4,86	21 018	45 (100)	54	12
FRISK FRUKT							
-bananer	2,69	5,11	4,40	60 675	100	43	6
-appelsiner	2,60	4,94	5,53	34 246	47	-10	-9
-mandariner	4,31	8,19	8,02	19 901	54	2	-8
-epler	3,41	6,48	6,42	38 793	30	1	-10
-pærer	3,28	6,23	6,08	15 919	8	0	0
-druer	4,44	8,44	9,90	21 666	8	-3	-1
-annen frukt + nøtter ¹⁸	(10,17)	(19,32)	(12,07)	(36 363)	(18)	-	-
KONSERVERT FRUKT ¹⁹	(5,28)	(10,03)	(10,40)	(29 045)	(26)	-	-
(ananas)			(6,32)	(6 648)	(99)	-	-
FRUKTSAFT	7,01	13,32	11,37	24 330	55	26	-1
(appelsinsaft) ²⁰			(10,27)	(16 049)	(64)		
NATURGUMMI	7,02	13,34	11,11	635	79 (100)	1	0
TROPISK TØMMER ²¹							
-skåret	2,70	5,13	9,03	2 798	64 (100)	-11	3
-kryssfiner	2,72	5,17	7,30	4 065	68 (100)	-9	-4
TINN	79,16	150,40	41,64	740	61 (100)	80	-3
NIKKELMATTE	18,34	34,85	31,18	139 600	31	159	145
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,11	1,52	1 693 565	74	739	156
MANGANMALM	0,34	0,65	0,61	676 573	17	5	0
KROMMALM	0,33	0,63	0,58	348 606	8	14	9
FOSFAT	0,34	0,65	0,42	680 484	0	0	-5
SJØSALT	0,18	0,34	0,37	675 716	12	-2	0
BARIUMSULFAT	0,36	0,68	0,33	142 170	98	49	14
SUM²²						2 563	639

Kilde: SSB 1997b.

I-hjelpen fra jordbruksprodukter og råvarer var i 1996 på nærmere 2,6 mrd. kroner. Økningen fra 1995 til 1996 skyldes hovedsakelig prisnedgang på råvarene for kaffe, aluminiumoksid og

¹⁶ Op. cit. ⁹.¹⁷ Op. cit. ⁴.¹⁸ Op. cit. ⁵.¹⁹ Op. cit. ¹².²⁰ Op. cit. ¹³.²¹ Op. cit. ⁷.²² Op. cit. ⁸.

nikkelmatte. Kaffeprisen var i 1996 igjen nede på nivået fra 1994, mens prisen på aluminiumoksid og nikkelmatte gikk ned med ca det halve av hva den gikk opp med i 1995. Ellers var det i 1996 en kraftig prisstigning på kakaobønner, noe som trolig forklarer den lave norske importen av kakao i 1996. Prisen på te ble redusert med 8 kr. per kg i 1996 i forhold til i 1995.

Importen av tropisk tømmer fortjener også en kommentar. Burma (eller Myanmar) er nå nest største eksportør etter Malaysia for skåret tropisk tømmer. Import fra Burma utgjorde i 1996 20,2 prosent av den samlede direkte u-landseksporten av skåret tropisk tømmer. I tillegg vet vi at det også importeres store mengder via transittland som f.eks Danmark. Men i i-hjelpssammenheng kommer tropisk tømmer godt ut - prisene har økt de seneste årene.

Tab. 5b: Prisutviklingen for tekstil og skotøy i perioden 1980 - 1996

Varegruppe	SITC-3	Prisindeks 1996 (1980=100)	190/ Indeks	Samlet norsk import 1996 Mill. kr.	U-lands- andel Prosent	I-hjelp Mill. kr.	Endring 1995-96
KLÆR	841-848	139	1,3669	8 906	0,56	1830	-229
FOTTØY	851	192	0,9896	1 881	0,27	-5	-10
VEVNADER							
-av bomull	652	171	1,1111	480	0,46	25	2
-syntetiske	653	156	1,2179	416	0,18	16	-3
GOLVBELEGG	659	139	1,3669	542	0,23	46	7
SUM						1 911	-234

Kilder: SSB 1997a, SSB 1997b.

På tekstilfronten var det små endringer i 1996 i forhold til året før. Trenden – at klær har størst betydning for i-hjelpen i denne kategorien - holder seg. I 1996 stod klær alene for 95,8 prosent. Vi kan også se at prisene på fottøy nå har steget, slik at varegruppen nå bidrar til å minske i-hjelpen.

Tab. 5c: I-hjelpen for 1996, summert

SUM 5a						2 563	639
SUM 5b						1 911	-234
SUM tab. 5a og b						4 474	405

Samlet sett økte i-hjelpen fra 1995 til 1996 med 400 millioner – til nesten 4,5 mrd. kroner. Det er en økning på 11 prosent i forhold til året før.

6. I-hjelpen 1997

Tab. 6a: Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1997

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,92	Importpris 1997	Samlet norsk import 1997	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1996-97
	Kr. pr. kg.			Tonn	Prosent	Mill kr.	
RIS	2,98	5,72	4,98	167 14	0,57	7	-5
SUKKER ²³	3,28	6,30	2,65	184 976	0,25	159	8
MELASSE	0,72	1,38	0,65	73 813	0,81	44	18
KAFFE	22,70	43,58	26,59	37 288	100	634	-347
KAKAO							
-bønner	18,16	34,87	-	-	-	-	-
-smør	33,16	63,67	28,80	2 402	100	84	-37
-annet	15,33	29,43	15,67	4 724	100	65	24
TE	51,82	99,49	70,31	1 281	100	37	0
PEPPER	14,49	27,82	40,44	753	100	-10	-9
TOBAKK	19,64	37,71	29,07	5 774	42	21	17
SOYABØNNER	1,50	2,88	2,24	286 520	35	64	11
TROPISKE PLANTEOLJER ²⁴	3,91	3,91	4,94	22 133	100	57	3
FRISK FRUKT							
-bananer	2,69	5,16	4,91	58 548	100	15	-28
-appelsiner	2,60	4,99	5,48	32 681	36	-6	4
-mandariner	4,31	8,28	7,54	22 537	54	9	7
-epler	3,41	6,55	5,88	37 792	36	9	8
-pærer	3,28	6,30	5,72	15 177	6	1	1
-druer	4,44	8,52	11,68	19 644	8	-5	-2
-annen frukt + nøtter ²⁵	(10,17)	19,53	12,81	37 859	18	-	-
KONSERVERT FRUKT ²⁶	(5,28)	10,14	9,36	17 491	40	-	-
(ananas)			6,79	6 086	100	-	-
FRUKTSAFT	7,01	13,46	10,84	264 469	51	35	9
(appelsinsaft) ²⁷			8,88	18 628	62	-	-
NATURGUMMI	7,02	13,48	9,93	595	100	2	1
TROPISK TØMMER ²⁸							
-skåret	2,70	5,18	10,02	3 160	100	-15	-4
-kryssfiner	2,72	5,22	6,66	5 444	100	-8	1
TINN	79,16	151,00	44,13	706	100	76	-4
NIKKELMATTE	18,34	35,21	29,79	129 983	29	204	45
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,13	1,56	1 733 334	74	733	-6
MANGANMALM	0,34	0,65	0,62	730 758	15	4	-1
KROMMALM	0,33	0,63	0,64	371 748	21	0	-14
FOSFAT	0,34	0,65	0,47	667 736	1	1	1
SJØSALT	0,18	0,35	0,31	258 215	40	4	6
BARIUMSULFAT	0,36	0,69	0,36	158 036	100	52	3
SUM²⁹						2273	-290

Kilde: SSB 1998b.

I-hjelpen for jordbruksprodukter og råvarer var i 1997 på 2,3 mrd. kroner. Aluminiumoksid stod i 1997 for den største andelen av i-hjelpen. Endringene her er ubetydelige fra året før. De

²³ Op. cit. ⁹.²⁴ Op. cit. ⁴.²⁵ Op. cit. ⁵.²⁶ Op. cit. ¹².²⁷ Op. cit. ¹³.²⁸ Op. cit. ⁷.²⁹ Op. cit. ⁸.

u-landene vi importerer mest fra, er Jamaica, Surinam og Venezuela. Et positivt trekk for u-landene i 1997 var at råvareprisen på kaffe steg til kr. 26,59 pr kg, men kaffe bidrar fortsatt til en i-hjelp til Norge på 634 millioner kroner. Det betyr at kaffeprisen skulle ha vært kr. 43,58 per kg for å ligge på 1980-nivå. Deretter følger nikkelmatte (204 mill. kr.) og sukker (159 mill. kr.).

Ved siden av kaffe har utviklingen i 1997 vært mest positiv for bananer og kakaosmør. Også for krommalm har det vært en positiv utvikling. Men vi ser også at det er en god del produkter hvor prisutviklingen har fortsatt å falle. Prisen på sukker, kakao og kaffe, tinn og bariumsulfat skulle ha vært dobbelt så høy som den er i dag for å ligge på 1980-nivå.

Tab. 6b: Prisutviklingen for tekstil og skotøy i perioden 1980 - 1997

Varegruppe	SITC-3	Prisindeks 1997 (1980=100)	192/ Indeks	Samlet norsk import 1997	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1996-97
				Mill. kr.	Prosent	Mill. kr.	
KLÆR	841-848	144	1,3333	9 832	0,57	1 868	38
FOTTØY	851	207	0,9275	2 017	0,44	-64	-59
VEVNADER							
-av bomull	652	173	1,1098	513	0,47	26	2
-syntetiske	653	149	1,2886	441	0,24	31	14
GOLVBELEGG	659	139	1,3813	557	0,33	70	24
SUM						1 931	20

Kilder: SSB 1998a, SSB 1998b.

Vi ser at igjen at klær er den varegruppe som utgjør mest i denne kategorien. I 1997 var "kles-i-hjelpen" på 1868 mill. kr. Det utgjør en liten økning fra 1996. Dette skyldes riktignok mer økt import og høyere u-landsandel, en prisreduksjon. Ellers ser vi en negativ trend blant vevnader og golvbelegg, mens prisene på fottøy etterhvert har begynt å stige mer enn prisindeksen for førstegangsomsetningen innenlands- og utgjør etterhvert et betydelig positivt i-hjelpsbidrag.

Tab. 6c: I-hjelpen for 1997, summert

SUM 6a						2 273	-290
SUM 6b						1 931	20
SUM tab. 6a og b						4 204	-270

Den samlede i-hjelpen ble redusert med 6,4 prosent i forhold til 1996 - til 4,2 mrd. kroner for 1997.

7. I-hjelpen 1998

Tab. 7a: Prisutvikling for jordbruksprodukter og råvarer i perioden 1980 - 1998

Varegruppe	Importpris 1980 1994- kroner	1980-pris * 1,92	Importpris 1998	Samlet norsk import 1998	U-lands- Andel	I-hjelp	Endring 1997-98
	Kr. pr. kg.			Tonn	Prosent	Mill. kr.	
RIS	2,98	5,72	5,14	16715	0,58	6	-1
SUKKER ³⁰	3,28	6,30	2,75	178570	0,25	158	-1
MELASSE	0,72	1,38	0,52	91420	0,62	49	5
KAFFE	22,70	43,58	23,48	37805	1	760	126
KAKAO							
-bønner	18,16	34,87	22,24	0	1	0	0
-smør	33,16	63,67	31,32	2759	1	89	5
-annet	15,33	29,43	17,01	4296	1	53	-12
TE	51,82	99,49	78,08	1124	1	24	-13
PEPPER	14,49	27,82	50,09	743	1	-17	-7
TOBAKK	19,64	37,71	25,58	8406	0,37	38	17
SOYABØNNER	1,50	2,88	2,02	279267	0,53	127	63
TROPISKE							
PLANTEOLJER ³¹	3,91	7,51	5,83	20797	1	35	-22
FRISK FRUKT							
-bananer	2,69	5,16	5,20	58237	1	-2	-17
-appelsiner	2,60	4,99	5,39	35377	0,35	-5	1
-mandariner	4,31	8,28	7,29	22117	0,31	7	-2
-epler	3,41	6,55	5,91	39549	0,35	9	0
-pærer	3,28	6,30	7,35	14209	0,09	-1	-2
-druer	4,44	8,52	11,88	20791	0,09	-6	-1
-annen frukt + nøtter ³²	(10,17)	19,53	13,67	37013	0,17	-	-
KONSERVERT FRUKT ³³	(5,28)	10,14	10,85	15722	0,26	-	-
(ananas)			7,59	4862	0,97	-	-
FRUKTSAFT	7,01	13,46	11,40	27552	0,41	23	-12
(appelsinsaft) ³⁴			9,58	19078	0,59	-	-
NATURGUMMI	7,02	13,48	10,05	660	0,65	1	-1
TROPISK TØMMER ³⁵							
-skåret	2,70	5,18	9,7	3258	1	-15	0
-kryssfiner	2,72	5,22	6,06	4876	1	-4	4
TINN	79,16	151,99	41,59	676	1	75	-1
NIKKELMATTE	18,34	35,21	26,62	136049	0,16	187	-17
ALUMINIUMOKSID	1,11	2,13	1,47	1899852	0,8	1005	272
MANGANMALM	0,34	0,65	0,6	721529	0,2	8	4
KROMMALM ³⁶	0,33	0,63	-	-	-	-	-
FOSFAT	0,34	0,65	0,5	628174	0	0	-1
SJØSALT	0,18	0,35	0,29	246608	0,34	5	1
BARIUMSULFAT	0,36	0,69	0,38	145616	0,98	44	-8
SUM³⁷						2653	380

Kilde: SSB 1999b.

³⁰ Op. cit. 9.³¹ Op. cit. 4.³² Op. cit. 5.³³ Op. cit. 12.³⁴ Op. cit. 13.³⁵ Op. cit. 7.³⁶ SSB nekter fra nå av å oppgi tall for import av denne varen.³⁷ Op. cit. 8.

I-hjelpen fra jordbruksprodukter og råvarer var i 1997 på nærmere 2,7 mrd. kroner. Aluminiumoksid stod også i 1998 for den største andelen av i-hjelpen. Faktisk paserte i-hjelpen fra denne varen milliarder. De u-landene vi importerer mest aluminiumoksid fra nå, er Jamaica, Surinam og Brasil. Økningen av aluminiumoksid i-hjelpsandel skyldes en kombinasjon av lavere pris, økt import og økt u-landsandel på importen.

Råvareprisen på kaffe sank igjen fra 1997 til 1998, til kr. 23,48 pr kg. Kaffe ga dermed 760 millioner kr. i i-hjelp, opp 126 mill. fra 1997. Deretter er de produkter som gir mest i-hjelp: nikkelmatte (187 mill. kr.) og sukker (158 mill. kr.), mens soyabønner er oppe på en femteplass. Sistnevnte vare har økt sin i-hjelpsandel radikalt de senere år. Dette skyldes først og fremst at mens bare 8 prosent av soyabønnene ble importert fra u-land i f.eks 1995, ble hele 53 prosent importert fra u-land i 1998. (Av dette leverer Brasil alene 94 prosent).

For øvrig er det interessant å legg merke til at direkte import av tropisk trevirke fra Burma fortsatt forekommer i 1998. Det ble direkteimportert skåret tømmer for 2,3 mill. kroner (7,3 prosent av samlet import) og kryssfiner for 6400 kroner.

Prisutviklingen har også vært positiv for u-landene på en del produkter. Den gode prisutviklingen på bananer fortsatte i 1998. I-hjelp i form av tropisk planteolje ble også redusert. Ellers var det også en positiv utvikling for nikkelmatte. Som tidligere år ser vi at en god del produkter har en fortsatt negativ prisutvikling. Prisen på sukker, kakao og kaffe, tinn og bariumsulfat skulle ha vært dobbelt så høy som den er i dag for å være på 1980-nivå. Det finnes imidlertid også et godt eksempel på det motsatte: Prisen på pepper er nå 3,5 ganger høyere enn i 1980 (nesten dobbelt så høyt som real-prisen var i 1980).

Tab. 7b: Prisutviklingen for tekstil og skotøy i perioden 1980 - 1998

Varegruppe	SITC-3	Prisindeks 1998 (1980=100)	192/ Indeks	Samlet norsk import 1998	U-lands- andel	I-hjelp	Endring 1997-98
				Mill. kr.	Prosent	Mill. kr.	
KLÆR	841-848	149	1,2886	10 776	0,4	1244	-624
FOTTØY	851	227	0,8458	2 128	0,29	-95	-31
VEVNADER							
-av bomull	652	171	1,1228	514	0,27	17	-9
-syntetiske	653	150	1,2800	442	0,13	16	-14
GOLVBELEGG	659	149	1,2886	605	0,25	44	-26
SUM						1226	-705

Kilder: SSB 1999a, SSB 1999b.

I denne varegruppen ser vi en gjennomgående positiv utvikling i forhold til 1997. "Kles-i-hjelpen" ble i 1998 redusert med 624 mill. kr. Det beklagelige er at dette mer skyldes en reduksjon i importen fra u-land, enn økte priser - selv om de også økte i 1998. Denne reduksjonen i klesimporten fra u-land, kan imidlertid ikke spores tilbake til Asia-krisen. De fleste asiatiske land, økte sin eksportmengde til Norge i 1998. Dette kan skyldes at asiatiske valutakurser endret seg slik det ble enda billigere å importere klær fra disse landene.

Trenden med prisøkning på fottøy, fortsatte i 1998. U-landsimporten av vevnader av bomull og syntetiske stoffer gikk ellers kraftig ned i 1998 i forhold til 1997.

Tab. 7c: I-hjelpen for 1998, summert

SUM 7a						2 653	380
SUM 7b						1 226	-705
SUM tab. 7a og b						3 879	-325

Til sammen førte dette til at den samlede i-hjelpen til Norge ble redusert med 8,4 prosent fra 1997 til 1998 - til vel 3,9 mrd. kroner. I-hjelpen i 1998 tilsvarte likevel 874 kroner per nordmann³⁸ eller ca 1940 kroner per norske husholdning.

8. I-hjelpen sett i en større sammenheng

Tab. 8a: Utvikling i i-hjelpen siste fire år (mill. kr.)*

	1994	1995	1996	1997	1998	1994- 98
<i>Jordbruksvarer og råvarer</i>						
SUM	2 930	1 924	2 563	2 273	2 653	12 343
<i>Tekstil og skotøy</i>						
SUM	1 245	2 145	1 911	1 931	1 226	8 458
Totalsum	4 175	4 069	4 474	4 204	3 879	20 801

* Tabellen uttrykker i-hjelp i løpende kroner (for 1994 i 1994 kroner, for 1995 i 1995-kroner etc).

I-hjelpen i den perioden vi beskriver, har vært forholdsvis stabil - i overkant av 4 mrd. kroner årlig. Det betyr at prisene på klassiske u-landsvarer som importeres til Norge har stabilt blitt liggende på et historisk lavmål. En interessant trend i perioden 1995 til 1997 er at i-hjelpen fra råvarer og jordbruksvarer er økende, mens i-hjelpen fra tekstil og skotøy har en motsatt trend. I 1998 har imidlertid denne trenden igjen snudd. Tabellen viser også at hva vi samlet har spart, begynner å bli anselige beløp. Siste fem år har Norge nå spart hhv. 4,2, 4,1, 4,5, 4,2 og 3,9 mrd. kroner på lavere priser på typiske u-landsvarer. Det blir 20,8 mrd. kroner til sammen.

Tab. 8b: Utvikling i i-hjelp sammenlignet med u-hjelp siste 5 år (mill. kr.)*

	1994	1995	1996	1997	1998	1994-98
U-hjelp**	8 032,6	7 923,6	8 492,1	9 261,2	9 973,7	43 683
I-hjelp	4 175	4 069	4 474	4 204	3 879	20 801

* Tabellen uttrykker i-hjelp i løpende kroner (for 1994 i 1994 kroner, for 1995 i 1995-kroner etc).

** Med u-hjelp mener vi midler over Bistandsbudsjettet som er offentlig godkjente som u-hjelp (ODA). Kilde u-hjelp: Norad 1999.

I sammen periode har det norske bistandsbudsjettet vært på 8,0 i 1994, 7,9 i 1995, 8,4 i 1996, 9,3 i 1997 og 9,97 mrd. kroner i 1998 (Norad 1999). Det blir 43,7 mrd. kroner til sammen. Det betyr at nesten halvparten av det vi i de siste årene har sendt fra oss som u-hjelp, har vi tatt tilbake som i-hjelp i form av lavere priser på typiske u-landsvarer. Men vi ser også at differansen mellom i-hjelp og u-hjelp har økt over tid, hvilket jo er positivt i denne sammenheng. I 1994 var differansen 3,9 mrd. kroner, mens den i 1998 var på 6,1 mrd kroner.

³⁸ I følge SSB er det pr. 1. januar 1999 4.440.566 personer i Norge

Størrelsen på norsk i-hjelp kan også illustreres gjennom en sammenligning med økonomiske størrelser i sør. Norsk i-hjelp i perioden 1994 til 1998 tilsvarer samlet bruttonasjonalinntekt (BNI) for et land som Mali. Eller mer BNI enn i landene Burundi, Niger, Eritrea og Gambia til sammen. Tabellen under viser også at årets norske bistandsbudsjett faktisk tilsvarer BNI i to land som Niger og Gambia.

Tab. 8c: Sammenlignende økonomiske størrelser i en del afrikanske land.

Land	BNI pr. innb. 1997 (US\$)	Folkemengde 1998 (tusen innb.)	BNI (tusen \$US)	BNI (mill. kr.)*
Sierra Leone	260	4 576	1 189 760	8 937
Burundi	126	6 589	830 214	6 236
Mozambik	94	18 691	1 756 954	13 197
Niger	191	4 464	852 624	6 404
Malawi	234	10 377	2 428 218	18 239
Madagaskar	122	16 348	1 994 456	14 981
Mali	244	11 831	2 886 764	21 683
Eritrea	173	3 548	613 804	4 610
Zambia	450	8 690	3 910 500	29 373
Sudan	59	28 527	1 683 093	12 642
Rwanda	170	6 527	1 109 590	8 334
Somalia	169	10 653	1 800 357	13 523
Gambia	323	1 194	385 662	2 897

*Dollarkurs per 4.1 1999 1\$=7,5112 NOK

Kilde: UN Statistics 1999.

Størrelsen på norsk u-hjelp kan synes stor når vi sammenligner den med tall for BNI i Sør. Men norsk u-hjelp bør også illustreres ved hjelp av norske økonomiske størrelser. De 10 avsatte milliardene for 1999 utgjør f.eks mindre enn halvparten av avkastningen på det norske oljefondet i 1998 (25,6 mrd. kroner), litt mindre enn økningen i Folketrygdens utbetalinger fra 1997 til 1998 (11,5 mrd. kroner), eller noe lavere enn investeringene ved utbyggingen av Oslo Lufthavn Gardermoen (11,5 mrd. kroner) (Magasinet X nr.2 1999:21). Det kan også legges til at de norske petroleumsinvesteringene i 1998 (78 mrd. kroner), var 8 ganger høyere enn bistandsbudsjettet.

8.1. Samhandel med u-land

Tab 8.1: Norsk import fra ulike landgrupper, 1994 til 1998, (mill. kroner).

	1994 ¹	1995	1996	1997	1998	1994-98
Norden	50 465,6	56 512,0	63 599,3	66 346,2	70 864,8	307 787,90
EFTA ¹	2 885,2	3 276,6	3 641,6	3 702,6	4 550,9	18 056,90
EU ¹	132 495,5	148 181,0	160 759,5	171 535,7	191 233,1	804 204,80
Tidl. COMECON	7 098,0	7 144,3	7 312,1	9 663,9	10 373,5	41 591,80
U-land	19 601,5	22 083,2	25 054,9	31 518,9	29 398,0	127 656,50
I alt	192 963,0	208 626,2	229 720,5	252 232,1	276 050,7	1 159 592,50

¹ Tallene for EFTA og EU i 1994 omfatter de landene som er medlemmer i 1995.

Kilde: SSB 1995, SSB 1997a og SSB 1999a.

Norges handel med utlandet har i kroner og øre, økt ganske mye de senere år. Fra 1997 til 1998 økte samhandelen mellom Norge og de grupperinger av land som er nevnt i tabellen

med 9,5 prosent. Men ikke all handel øker lenger. Handelen med u-land ble i fjor redusert med 2,121 mrd. kroner, eller 7,2 prosent, i forhold til året før. 1998 ble dermed det første året hvor handelen med u-land gikk ned siden 1994.

9. “Fair trade” i Europa

“Fair trade” som begrep ble beskrevet inngående i fjorårets rapport. Denne “rettferdige handelen” i Europa kan deles i to:

- Salg gjennom alternative butikker (håndverks- og jordbruksprodukter).
- Salg gjennom “vanlige” kommersielle kanaler (merkebaserte produkter).

Begge gruppene har likevel en del felles kjennetegn. European Fair Trade Association (EFTA) lister opp følgende karakteristikk:

- * Kompensasjon av produksjonen som muliggjør det for små produsenter og deres familier å tjene til et normalt livsopphold. Dette innebærer en rettferdig pris, forhåndsbetaling når man måtte trenge det og et langvarig partnerskap.
- * Et produksjonsmiljø som ikke skader produsenten på kort eller lang sikt fysisk, psykisk eller levekårsmessig.
- * Produksjon som er økonomisk og økologisk bærekraftig (tillater den nåværende generasjon å få dekket sine behov, uten at dette hindrer framtidige generasjoner å få dekket sine).
- * Bruk av mest effektive virkemiddel for å bringe et produkt fra en produsent til konsument ved å gå utenom spekulanter og unødvendige ledd.
- * Fordelaktig behandling av produksjonskanaler som benytter lokal produksjon, små og mellomstore bedrifter og rettferdig distribusjon av generert kapital.
- * Bevisstgjøring i Nord omkring forholdet mellom konsumenters valg og produsenters liv og arbeidsforhold.
- * Kampanjer og juridisk arbeid som har som mål å endre rammebetingelsene for internasjonal handel (EFTA 1998).

I til sammen 16 europeiske land ble det i 1997 totalt omsatt “Fair trade”-produkter for 200 mill ECU eller 1.656 mill. norske kroner. “Fair trade”-ordningen sysselsetter ca 1500 mennesker i Europa. Meste-parten av arbeidet fremdeles skjer via frivillige personer (ca 100 000). Gjennomsnittlig representerer matprodukter mer enn 60 prosent av totalsalget, hvorav kaffe står for nesten halvparten. Det er da også det produktet som har vært lengst på markedet av “fair trade”-produktene. Tabellen på neste side, viser hvor mye “rettferdig kaffe” som ble solgt i 1998.

Tab. 9: Fair trade-merket kaffe solgt i 1998

Merke	Mengde (tonn)
TransFair Østerike	271
Max Havelaar Belgia	497
TransFair Canada	24
Max Havelaar Danmark	611
Max Havelaar Frankrike	112
TransFair Tyskland	3,606
Fair Trade Foundation (Storbritania)	1,164
IFTN Irland	22
TransFair Italy	322
TransFair Japan	7
TransFair Luxemburg	70
Max Havelaar Nederland	3,345
Max Havelaar Norge	52
Sverige	206
TransFair USA	2,2
Max Havelaar Sveits	1,353
Totalt	11,664

Kilde: FLO 1999.

Selv om det finnes flere “fair trade”-merker i verden (Max Havelaar, Fairtrade, Transfair eller rättvisemärkt), har de samme utgangspunkt. Fairtrade Labelling Organizations (FLO) er paraplyorganisasjonen til alle disse. FLO ble etablert våren 1997 og er et nettverk av merkeorganisasjoner i 17 land (Belgia, Canada, Danmark, Finland (ny) Frankrike, Irland, Italia, Japan, Luxembourg, Nederland, Norge, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tyskland, USA og Østerrike). Hovedfunksjonen til FLO er å forbedre samordning av produsent-relatert arbeid og kommunikasjonen mellom ulike “fair trade”-organisasjoner.

9.1. Max Havelaar Norge

Første merkeprodukt i Norge ble kaffe. Kaffen kom på markedet i november 1997 som en av syv ulike kaffetyper i Joh. Johannson serie kvalitetskaffe “Coffee of the world”. Boksene kan kjøpes i nesten 2000 butikker³⁹ i Norge. I begynnelsen av 1998 fikk to andre selskaper lisens. Det var kaffeleverandøren Pals A/S og Norsk Handelskompani. Pals forsyner bl.a. statlige kantiner - innbefattet Universitetet i Oslo og andre studentmiljøer - samt organisasjoner og kristne miljøer. Norsk Handelskompani er mindre og forsyner en del kontorer, restauranter og kafeer. Ved årskiftet 1998/99 kom enda en ny lisensinnehaver; Bogh og Arnestad AS. Bogh og Arnestad leverer til storhusholdninger, b.la. enkelte politiske partier. Til sammen ble det i 1998 solgt 6 millioner kopper Max Havelaar-merket kaffe i Norge.

Alle som importerer kaffe og som vil være med på ordningen, kan få lisens. Dette gjelder både veletablerte selskaper og dem som nettopp har startet. Max Havelaar gir imidlertid ikke lisenser til butikker og supermarkeder. Disse får sin kaffe fra importører som har avtale/samarbeider med de ulike butikk-kjedene i Norge som f.eks Norgesgruppen og Hakongruppen.

³⁹ Medlemmer av Norgesgruppen: Kiwi, Aka, Spar, Jens Evensen/Meny, Nærmat, Joker, Bunnpris, Bikuben + en del mindre lokale kjeder.

I løpet av 1999 vil te bli lansert som det neste Max Havelaar-produkt. Max Havelaar Norge vil deretter satse på kakao. Ved å ta en titt på hvilke “rettferdige” produkter som finnes på det europeiske markedet, kan vi også få et raskt innblikk i hvilke andre produkter som også vil komme til Norge. I tillegg til kaffe, te og kakao, finnes det også merkede produkter å få innen honning, sukker, bananer og appelsinjuice. Og nye produkter vil komme til i løpet av de neste årene.

I Norge er det 6 prosent som uten å få hjelp svarer at de har kjennskap til Max Havelaar. Denne kjenskapen har de fått gjennom butikken eller via bekjentskaper. Dette kommer fram i en markedsundersøkelse Norsk Gallup har gjort for Max Havelaar Norge. Rettferdig kaffe er m.a.o i ferd med å feste seg i det norske markedet. Undersøkelsen viser også en del andre interessante forhold: Det finnes et potensial blant dem som i dag ikke kjenner Max Havelaar. Av disse er det 7 prosent som sier at det er svært sannsynlig at de vil kjøpe Max Havelaar-produkter. Videre er det 68 prosent som sier at de vil betale en høyere pris for en vare som er miljøvennlig. Mens 47 prosent svarer at de foretrekker å kjøpe matvarer som er økologisk dyrket (Norsk Gallup 1999).

Max Havelaar Norge har dermed følgende utfordring for året som kommer: De må bli mer kjent i markedet. Det må bygges opp en profil som gjør at Max Havelaar-produkter blir et naturlig valg for de grupper i samfunnet som er opptatt av miljø og rettferdighet.

Litteraturliste

- Best Investments 1999: Daily Coffee Newsletter, 22.. april 1998, [<http://binews.com>.]
- EFTA 1998: Facts and Figures on the fair trade Sector, European Fair Trade Association, mars 1998.
- FAO 1998: Commodity Market Review 1996-97, Food And Agriculture Organisation Of The United Nations, Roma.
- FAO fact 1998: Number of hungry people rising; Food and Agriculture Organization of the United Nations [<http://193.43.36.7/NEWS/FACTFILE/FF9808-E.HTM>].
- FAS 1999: USDA Foreign Agricultural Service (FAS), Worlds leading unmanufactured Tobacco Producing, trading and consuming countries.
- FLO 1999: Fairtrade Labelling Organizations; Coffe break nr. 10, april 1999.
- GDF 1999: Global Development Finance 1999, The Wold Bank, april 1999.
- HDR 1998: Human Development Report, UNDP, Oxford University Press.
- Hille 1993: Hille, John: I-hjelpen; om de fattiges bistand til de rike, FIVH-rapport nr. 1, 1993.
- ICAC 1999: Partial Recovery of production likely in 1999/00, Press Release, 1. Mars 1999.
- Johannessen 1996: Johannessen, Steinar; Fra fattig til rik, FIVH-rapport nr. 3, 1996.
- Jubilee 2000 Coalition, 09.04.1999: [<http://www.jubilee2000uk.org/news/imf0904.html>]
- Klassekampen 04.09.1998: Frankrike ut med MAI-betingelser.
- Magasinet X nr. 2 1999: Tema; Nytter bistand?
- Malvik 1997: Malvik, Håvard Vaggen: Fra fattig til rik, FIVH-rapport nr. 3, 1997.
- Malvik 1998: Malvik, Håvard Vaggen: Fra fattig til rik, FIVH-rapport nr. 3, 1998.
- Norad 1999: Norads informasjonsenter, innhenting av statistikk via telefon, 21. april 1999.
- Norsk Gallup 1999: Markedsundersøkelse om kaffe-markedet for Max Havelaar Norge, februar 1999.
- NOS 1987: Utenrikshandelen 1987, Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 1987.
- NOS 1988: Utenrikshandelen 1988, Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 1988.
- NOS 1994: Utenrikshandelen 1994, Statistisk Sentralbyrå, Oslo, juni 1994.
- NOS 1995: Utenrikshandelen 1995, Statistisk Sentralbyrå, Oslo, juni 1995.
- Ny Tid 1999: WTO: Liberalisering på i-lands premisser, 9. April 1999.
- OECD 1998: Aid and Private Flows Fell in 1997, News Release, 18.06.1998.

- OECD 1999: OECD Statistics GDP: [<http://www.oecd.org/std/gdp.htm>].
- SSB 1995: Månedstatistikk over utenrikshandelen, 1/95, januar 1995.
- SSB 1996: Månedstatistikk over utenrikshandelen, 1/96, januar, 1996.
- SSB 1997a: Månedstatistikk over utenrikshandelen, 1/97, januar 1997.
- SSB 1997b: Spesialkjøring av innførselsstatistikk, totaltall for 1996.
- SSB 1998a: Månedstatistikk over utenrikshandelen, 1/98, januar 1998.
- SSB 1998b: Spesialkjøring av innførselsstatistikk, totaltall for 1997.
- SSB 1999a: Månedstatistikk over utenrikshandelen, 1/99, januar 1999.
- SSB 1999b: Spesialkjøring av innførselsstatistikk, totaltall for 1998.
- Ukens statistikk nr. 3, 1999: Sterk nedgang i utviklingshjelpen fra OECD-landene.
- UN Statistics 1999: Indicators on income and economic activity og Indicators on population [<http://www.un.org/Depts/unsd/social/inc-eco.htm>] [<http://www.un.org/Depts/unsd/social/poptn.htm>]

Vedlegg

Nedenfor følger en oversikt over de undersøkte varenes koder i NOS Utenrikshandel⁴⁰:

<i>Varegruppe</i>	<i>Det harmoniserte system (HS-kode)</i>	<i>SITC (rev.3)</i>
Jordbruksvarer og råvarer		
RIS	1006.1000-4000	042
SUKKER	1701	061.1, 061.2
MELASSE	1703.1000	061.5
KAFFE	0901.1100-1200	071
KAKAO		
-bønner	1801.0000	072.1
-smør	1804.0000	072.4
-annet	1803.1000-2000, 1805.0000	072.2, 072.3
TE	0902	074
PEPPER	0904	075.1
TOBAKK	2401	121
SOYABØNNER	1201.0000	222.2
TROPISKE PLANTEOLJER	1508, 1511, 1513	421.3, 422.2, 422.3, 422.4
FRISK FRUKT		
-bananer	0803.0001-0003	057.3
-appelsiner	0805.1000	057.11
-mandariner	0805.2000	057.12
-epler	0808.1010, 1020, 1090	057.4
-pærer	0808.2010, 2020, 2030	057.92
-druer	0806	057.5
-annet, inkl. nøtter	-	057 (unntatt de 6 ovenfor)
KONSERVERT FRUKT	2008	058
(ananas)	2008.2000	058.93
FRUKTSAFT	2009	059
(appelsinsaft)	2009.1100, 2009.1900	059.1
NATURGUMMI	4001	231
TROPISK TØMMER		
-skåret	4407.2100, 2200, 2300	-
-kryssfiner	4412.1101-1109	-
TINN	8001, 8003, 8004, 8005	687.1, 687.2, 687.21, 687.22
NIKKELMATTE	7501.1000	284.21
ALUMINIUMOKSID	2818.2000	285.2
MANGANMALM	2602.0000	287.7
KROMMALM	2610.0000	287.91
FOSFAT	2510.2000	272.32
SJØSALT	2501.0002	278.3
BARIUMSULFAT	2511.1000	278.92
Tekstil og skotøy		
KLÆR		841-848
FOTTØY		851
VEVNADER		
- av bomull		652
- syntetiske		653
GOLVBELEGG		659

⁴⁰ Det kan forekomme omkodinger fra år til år - kodene må derfor sjekkes med kodenøkkel.